

числення їм вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету міністрів України № 1716 від 30.10.1998 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1716-98-%D0%BF>.

5. Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету міністрів України № 114 від 29.07.2011 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/114-91-%D0%BF>.

6. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

7. Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1465 від 17.11.2015 р. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15/paran15#n15>.

8. Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Служби безпеки України № 422 від 14.10.2008 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1323-08/page/>.

Бідняк Ганна Сергіївна

ст. викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ОБМАНУ ЧИ ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ

Ще з давнини проблеми, пов'язані із використанням обману або зловживання довірою для заволодіння майном чи правом на нього, привертали увагу правоохоронців та дослідників і становили певні труднощі у викритті правопорушника.

За статистичними даними Генеральної прокуратури України у минулому році зареєстровано 404 453 злочини проти власності, що складає 68,2 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів (592 604). Кількість шахрайств серед них складає 45 764 і поступається тільки крадіжкам.

Серед усіх злочинів проти власності шахрайство є найскладнішим у доказуванні через окреслений інтелектуальний характер, високий ступінь латентності та організованості. Нерідко шахрайські діяння кваліфікуються як інші злочини або загалом розцінюються як цивільно-правовий делікт.

З цього приводу великий вчений Г.Грос, який є засновником криміналістики, зазначав, що вчення про оман представляє собою значні труднощі, оскільки не завжди легко провести межу між цивільною та кримінально караною неправдою. За тієї ж причини розслідування шахрайств є ускладненим для слідчого, а також через те, що в багатьох із них необхідні особливі технічні знання [1, с. 926].

На сьогодні проблеми, пов'язані із кваліфікацією дій, які містять ознаки шахрайства, та їх відмежування від цивільно-правового делікту не втратили своєї актуальності. Так, Н.В. Павлова зазначає, що висновку про наявність умислу на шахрайство можна дійти лише на основі певної та достатньої

сукупності доказів, як прямих, так і непрямих. Інформацію про спрямованість умислу може надати встановлення факту: відсутності у відчужувача прав на здійснення угоди; відсутності прав власності на майно; підробки документів, які використовувалися під час укладання угоди. Водночас, отримання права на майно за умов виконання будь-яких зобов'язань може бути кваліфіковано як шахрайство лише у разі, якщо особа заздалегідь не мала наміру виконувати зобов'язання, усвідомлювала протиправність своїх діянь та діяла згідно з цією поінформованістю [2, с. 262].

Для відмежування цивільно-правового делікту від шахрайства та правильної кваліфікації діяння необхідно встановити всі елементи складу злочину. В кримінально-правовому розумінні шахрайство трактується як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою (ст. 190 КК України). В свою чергу обман та зловживання довірою розглядаються як способи вчинення шахрайств та знайшли своє відображення й у інших складах [3, с. 137].

Зокрема, стаття 222 КК України передбачає кримінальну відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами. Заволодіння шляхом шахрайства вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами є складовою статті 262 КК України. У статтях 308, 312, 313 КК України передбачаються шахрайські дії, пов'язані із заволодінням наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами, прекурсорами, а також обладнанням, призначеним для їх виготовлення. За заволодіння шляхом шахрайства офіційними документами, штампами чи печатками, а також здійснення таких самих дій відносно приватних документів, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності передбачено кримінальну відповідальність за статтю 357 КК України [4].

Спеціальними видами шахрайства також є викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна або заволодіння ними шляхом шахрайства (410 КК України) [3].

Здійснюючи науковий пошук серед спеціальних складів шахрайства, М.В. Смелянов звертає увагу на положення статті 289 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом. На його думку цей склад у певній частині також охоплює своїми ознаками незаконне заволодіння транспортним засобом шляхом шахрайства [5, с.165].

Деякі склади хоча і передбачають обман чи зловживання довірою, але не містять ознак шахрайства (стаття 192 КК України). Як приклад, можна зазначити наступне. Так Н. отримав інформацію від знайомої Ш. про намір залишити під надійний нагляд квартиру, власницею якої вона є. Цей факт вона обгрунтувала необхідністю відрядження закордон строком на рік. Увійшовши у довіру, Н. запевнив, що наглядатиме за квартирою Ш. до її повернення. Після від'їзду Ш. громадянин Н. через мережу Інтернет подав оголошення про здачу в оренду вказаного житла погодинно. Внаслідок чого він незаконно використовував квартиру Ш. на свою користь, отримуючи при цьому грошові кошти.

Цей приклад свідчить, що потерпіла була позбавлена можливості використовувати квартиру, законною власницею якої вона є, і зазнала майнової шкоди у формі упущеної вигоди. У науково-практичному коментарі КК України за способом вчинення цей злочин є близьким до шахрайства. Однак, на відміну від шахрайства, при його вчиненні не відбувається вилучення чужого майна із фонду власника: винний отримує матеріальну вигоду в результаті використання майна, яке лише мало надійти у розпорядження власника і поповнити його майновий фонд. Тобто він не вилучає майно, а лише не передає його належному власникові чи законному володільцю [4].

Аналіз матеріалів судово-слідчої практики показав, що трапляються не-одноразові випадки кваліфікації шахрайства як інших злочинів, тобто за статтями, які не передбачають обман чи зловживання довірою. Вказане знайшло своє відображення у Пленумі Верховного Суду України. Слід мати на увазі, що коли потерпіла особа через вік, фізичні чи психічні вади або інші обставини не могла правильно оцінювати і розуміти зміст, характер і значення своїх дій або керувати ними, передачу нею майна чи права на нього не можна вважати добровільною. Якщо особа заволодіває чужим майном, свідомо скориставшись чужою помилкою, виникненню якої вона не сприяла, та за відсутності змови з особою, яка ввела потерпілого в оману, вчинене не може розглядатись як шахрайство. Якщо обман або зловживання довірою були лише способом отримання доступу до майна, а саме вилучення майна відбувалося таємно чи відкрито, то склад шахрайства відсутній. Такі дії слід кваліфікувати відповідно як крадіжку, грабіж або розбій [6].

Прикладом може слугувати наступне кримінальне провадження. На авто-станції в смт. Солоне Солонянського району Дніпропетровської області, маючи умисел на заволодіння мобільним телефоном гр. Ч. шляхом зловживання довірою, викликав хибне уявлення у потерпілого про правдивість своїх намірів щодо повернення телефону, не маючи наміру його повертати. Після чого з місця події зник, ігноруючи вимоги власника повернути телефон, чим завдав йому шкоду в розмірі 5000 грн.

В такій ситуації, важлива правильна кваліфікація злочину. Тобто, коли злочинець розуміє, що шахрайство вважається менш тяжким злочином у порівнянні з грабіжом, він може відмовитись від того, що він чув потерпілого. Правдивість показань перевіряється слідчим експериментом.

Якщо обман чи зловживання довірою при шахрайстві полягають у вчиненні іншого злочину, дії винної особи належить кваліфікувати за відповідною частиною статті 190 КК і статтею, що передбачає відповідальність за цей злочин. Зокрема, самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, викрадення, привласнення, пошкодження та підроблення документів, штампів і печаток з метою подальшого їх використання при шахрайстві, використання при шахрайстві завідомо підробленого документа, а також зловживання владою чи службовим становищем потребують додаткової кваліфікації відповідно за статтями 353, 357, 358 та 364 КК. Разом із тим, шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, має кваліфікуватися за частиною третьою статті 190 КК і додаткової кваліфікації не потребує [6].

З огляду на це видно, що у криміналістичному розумінні шахрайство не

обмежується тільки ст. 190 КК України, а охоплює низку статей, що містять обман чи зловживання довірою у своєму складі і розглядаються як форми та які є визначальними у виборі способу вчинення шахрайства.

Загалом, шахрайство набуває нових форм, модернізується та пристосовується до сучасних умов. Наприклад, останнім часом набули поширення платіжні картки для здійсненні різноманітних грошових операцій. Поширеність грошових банкнот також не втрачає актуальності. Адже, підробка може здійснюватися не тільки примітивними способами, такими, як малювання, монтаж, а із застосуванням сучасного обладнання. Водночас, стрімкий розвиток глобальної мережі Інтернет зумовив появу шахрайства в цій галузі.

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики: Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М.: ЛексЭст, 2002. 1088 с.

2. Павлова Н.В. Проблемні питання процедури отримання зразків для проведення експертизи / Теорія та практика судової експертизи: матер. круг. столу присвячені 95-річчю НАВСУ (Київ 12 травня 2016р.), К., НАВСУ, 2016. С.245-248.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / За ред. М.І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2017. 448 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Каннон, А.С.К., 2002. 1104 с.

5. Ємельянов М.В. Поняття та види шахрайства за Кримінальним Кодексом України / Право і суспільство № 6/2011.С. 164-168.

6. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» № 10 від 06.11.2009 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.

Бойко Олексій Павлович

викладач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Порівняльно-правовий метод завжди застосовується в методології вітчизняної науки кримінального процесу. На сьогодні здійснення порівняльно-правового дослідження передбачає ознайомлення з позитивним досвідом та його запозичення з зарубіжного кримінально-процесуального законодавства, а також використання та застосування в вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві України для вдосконалення взаємодії слідчих з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні.

Отже ми спробуємо висвітлити зарубіжний досвід щодо взаємодії слідчих з підрозділами карного розшуку Білорусії та Грузії.

В п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України зазначено, що слідчий уповноважений до ручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам [1]. Отже в ст. 40 КПК України чітко визначена одна із основних форм взаємодії слідчого з підрозділами кар-